

УДК 342.72

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.32>

## **ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ХАРТІЇ ЄС ПРО ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА**

**Матат А.В.,**  
*доктор філософії в галузі права,  
асистент кафедри конституційного права  
Навчально-наукового інституту права  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка  
ORCID: 0000-0002-1198-0505*

**Матат А.В. Європейські стандарти прав людини та їх імплементація в Україні: аналіз Хартії ЄС про основоположні права.**

Вказується, європейський вектор розвитку, закріплений у Конституції України з 2019 року, зумовлює масштабні трансформації національної правової системи, спрямовані на її поступове гармонізування з правовим доробком Європейського Союзу (*acquis communautaire*).

У статті досліджено європейські стандарти прав людини та проаналізовано Хартію ЄС про основоположні права як засадничий акт Європейського Союзу, що закріплює відповідні стандарти. Окремо аналізується юридичний зміст Хартії ЄС про основоположні права, а також питання її імплементації в правовій системі України, яка інтегрується до правової системи Європейського Союзу.

Підкреслено, що людська гідність є засадничою цінністю у праві Європейського Союзу та з огляду на систему основоположних прав займає визначальне місце в ієрархії основоположних прав Європейського Союзу.

Встановлено, що європейські стандарти в ділянці прав людини мають бути орієнтиром для розвитку не лише Європейського Союзу, його інституцій та держав-членів, а також й інших країн, які інтегрують власні національні правові порядки до правової системи Європейського Союзу.

У статті також проаналізовано окремі положення Дорожньої карти з питань верховенства права, затвердженої Кабінетом Міністрів України у травні 2025 року. Так, серед першочергових кроків у межах євроінтеграції в Україні необхідно розробити План дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, законодавчо вдосконалити механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини та запровадити щорічний моніторинг ефективності такого механізму, з метою підвищення рівня захисту прав людини як в умовах війни, так і в період післявоєнного відновлення.

Як висновок пропонується теза про те, що Україна як держава-кандидат до Європейського Союзу має втілювати європейські стандарти у правову систему, через євроінтеграційні реформи та впроваджувати принципи і норми права ЄС, зокрема щодо основоположних прав в діяльності законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

**Ключові слова:** Хартія ЄС про основоположні права, основоположні права, європейські стандарти, права людини, людська гідність, європейська інтеграція.

**Matat A.V. European human rights standards and their implementation in Ukraine: analysis of the EU Charter of Fundamental Rights.**

It is noted that the European vector of development, enshrined in the Constitution of Ukraine since 2019, has prompted large-scale transformations of the national legal system aimed at its gradual harmonization with the legal framework of the European Union (*acquis communautaire*).

The article examines European human rights standards and analyses the EU Charter of Fundamental Rights as a fundamental act of the European Union that enshrines these standards. The legal content of the EU Charter of Fundamental Rights is analyzed separately, as well as the issue of its implementation in the legal system of Ukraine, which is being integrated into the legal system of the European Union.

It emphasizes that human dignity is a fundamental value in European Union law and, given the system of fundamental rights, occupies a decisive place in the hierarchy of fundamental rights of the European Union.

It establishes that European standards in the field of human rights should be a benchmark for the development not only of the European Union, its institutions and Member States, but also of other countries that are integrating their national legal orders into the legal system of the European Union.

The article analyses certain provisions of the Roadmap on the Rule of Law, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine in May 2025. Thus, among the priority steps within the framework of European integration in Ukraine, it is necessary to develop an Action Plan for the implementation of the National Human Rights Strategy, improve the mechanism for the enforcement of European Court of Human Rights judgments, and introduce annual monitoring of the effectiveness of this mechanism, with a view to enhancing the level of human rights protection both during the war and in the post-war recovery period.

In conclusion, it is proposed that Ukraine, as a candidate country for European Union membership, should incorporate European standards into its legal system through European integration reforms and implement the principles and norms of EU law, in particular those relating to fundamental rights, in activities of the legislative, executive and judicial branches of government.

**Key words:** EU Charter of Fundamental Rights, fundamental rights, European standards, human rights, human dignity, European integration.

**Постановка проблеми.** Європейський курс розвитку держави, який закріплено з 2019 року в Конституції України, впливає на системні зміни національної правової системи з метою її наближення до *acquis* Європейського Союзу (далі – ЄС). Таким чином право ЄС як наднаціональна система спрямована на інтеграцію правових порядків задля формування цілісної системи європейських правових цінностей і принципів. В час повномасштабного російського вторгнення в Україну, майбутнє європейської демократії зіштовхнулось із серйозними викликами. Україна як держава-кандидат у члени Європейського Союзу дає відсіч агресії та впроваджує євроінтеграційні реформи, що однозначно визначає майбутнє європейської демократії попри реальні та потенційні загрози.

Сучасний євроінтеграційний курс в Україні активно рухає державу до європейських перспектив – майбутнього членства в ЄС. Для правничої доктрини такі зміни національної правової системи є новим етапом її розвитку. Разом з тим, цей процес потребує аналізу поточного стану та проблемних аспектів, які мають сприяти нашій державі у тому, аби євроінтеграційні реформи успішно позначались на змінах в державі в рамках проходження етапів набуття повноправного членства в ЄС.

Проблематика європейських стандартів у ділянці прав людини є одним із ключових питань для України в контексті євроінтеграції. Європейські стандарти у цій сфері мають бути імплементовані у національну правову систему. Оскільки серед засадничих договорів ЄС в контексті прав людини визначальне місце займає Хартія ЄС про основоположні права 2000 року [1] (далі – Хартія ЄС про основоположні права), то її зміст привертає особливу увагу в рамках запропонованої проблематики дослідження.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Дослідження Хартії ЄС про основоположні права згадується у працях українських дослідників, адже цій темі присвятили свої праці Добрянський С. [2; 10], Заворотченко Т. [3], Лехник Н. [4], Фалалєєва Л. [5] та інші. Крім того, окремі аспекти Хартії ЄС про основоположні права розкрито в навчальній літературі, зокрема, в підручниках з права ЄС різних правничих шкіл (зокрема за редакцією Муравйова В. [6], Петрова Р. [7], Яковюка І. [8] тощо). Натомість вивчення Хартії ЄС про основоположні права залишає простір для детального дослідження в українській науці, особливо в сучасних умовах євроінтеграційних процесів.

**Метою** статті є дослідження європейських стандартів в ділянці прав людини та їх імплементації в Україні, спираючись на аналіз Хартії ЄС про основоположні права.

**Виклад основного матеріалу.** Серед засадничих цінностей ЄС, як це вбачається зі змісту статті 2 Договору про ЄС, згадано права людини [9]. ЄС засновується на правах людини, що дає підстави розглядати їх з огляду на визначальне місце в системі цінностей права ЄС. Разом з тим, установчі договори не визначають захист прав людини як основне завдання для ЄС. До створен-

ня ЄС вважалося, що захист прав людини – це прерогатива діяльності Ради Європи, а «принцип поваги та захисту прав людини впродовж тривалого часу явно не виокремлювався у таких фундаментальних, установчих засадах правової системи ЄС, як принципи свободи, демократії та верховенства права» [10, с. 152]. Хоча й після створення ЄС залишалося дискусійним питання, чи має правова система ЄС захищати права людини, за відсутності їх чіткого переліку.

Доктрина права ЄС в контексті визначення основоположних прав та джерела їх походження виділяє загальні принципи права та Хартію ЄС про основоположні права. Тож як загальні принципи права, так й положення Хартії загалом становлять частину первинного права ЄС та мають однакову сферу застосування в межах дії права ЄС [11, р. 15].

Системний підхід у розв'язанні цієї проблеми мав вплинути на певну невизначеність щодо основоположних прав людини в правовій системі ЄС. У 2000 році як рекомендаційний акт прийнято Хартію ЄС про основоположні права, яка лише у 2009 році з набранням чинності Лісабонського договору набула юридичної сили на рівні з установчими договорами у праві ЄС. Так, наприклад, у статті 6(3) Договору про ЄС визначено, що основоположні права, гарантовані Європейською конвенцією з прав людини (далі – ЄКПЛ), а також ті, що випливають із конституційних традицій, спільних для держав-членів ЄС, становлять загальні принципи права ЄС [9].

Понад тим, зі статті 6 Договору про ЄС також вбачається, що ЄС має приєднатись до ЄКПЛ задля розвитку єдиної системи захисту прав людини в рамках ЄС через практику Європейського суду з прав людини та узгодження на рівні правової системи ЄС спільних підходів щодо системи захисту прав людини. Статтею 52(3) Хартії ЄС про основоположні права закріплено, що зміст і обсяг основоположних прав є тотожними положенням ЄКПЛ [1]. З іншого боку, 18 грудня 2014 року Суд справедливості ЄС у Висновку 2/13 вказав на те, що приєднання ЄС до ЄКПЛ має узгоджуватись з установчими договорами ЄС [12]. Відтак, відкритим залишається питання про те, як поєднати стандарти захисту прав людини за ЄКПЛ та поширити їх юрисдикцію в рамках правової системи ЄС, мінімізувавши юридичні, політичні та інші перепони.

З погляду на зміст Хартії ЄС про основоположні права, слід відмітити, що система основоположних прав у рамках ЄС сформована достатньо ґрунтовно та справедливо вважається біллем про права в рамках правової системи ЄС.

Виклад основоположних прав у Хартії має власну структуру, яка відображає ціннісний потенціал ЄС, адже в Преамбулі закріплено, що Союз ґрунтується на неподільних, універсальних цінностях людської гідності, свободи, рівності та солідарності; базується на принципах демократії та верховенства права та ставить людину в центр своєї діяльності, запроваджуючи громадянство ЄС та створюючи простір свободи, безпеки та справедливості. Відтак кожна глава, в якій групуються основоположні права, передусім відповідає засадничим цінностям ЄС: «Гідність» (розділ I), «Свобода» (розділ II), «Рівність» (розділ III), «Солідарність» (розділ IV), «Права громадян» (розділ V) та «Правосуддя» (розділ VI) [1].

З викладу основоположних прав за Хартією також вбачається їх ієрархія, адже перша стаття розділу I «Гідність» присвячена людській гідності, яка є недоторканою, має поважатись та захищатись.

У поясненнях до Хартії ЄС про основоположні права щодо статті 1 звертається увага на те, що право на людську гідність є не лише одним із основоположних прав, але й визначальним принципом, який лежить в основі всієї системи прав особи в ЄС, адже воно є невід'ємним та стосується кожної особи згідно із положеннями Загальної декларації прав людини 1948 року. Крім цього, Суд справедливості ЄС у рішенні від 9 жовтня 2001 року у справі C-377/98 Нідерланди проти Європейського Парламенту та Ради [2001] ВЄС I-7079, підтвердив, що засадниче право на людську гідність є частиною права ЄС. Тому жодне з прав, закріплених Хартією, не може бути використано на шкоду гідності іншої особи, а гідність людської особистості належить до самої сутності основоположних прав [13, с. 502].

Слід згадати приклад з німецького конституційного права, де в статті 1 Основного Закону ФРН закріплено людську гідність, яка засадничо обумовлює основні права. Таке закріплення людської гідності дає підстави стверджувати про ієрархію конституційних цінностей, серед яких чільне місце в німецькій конституційній системі надано гідності людини [14, с. 148-149]. Цей приклад з німецького конституційного права підтверджує свою винятковість з погляду на систему європейських правових цінностей та принципів, які знаходять своє запозичення як в сучасних західних демократіях, так й правовій системі ЄС. Правова система ЄС не в останню чергу закріплює

людську гідність в рамках системи основоположних прав, а тому можна говорити про те, що німецький підхід таким чином знаходить своє втілення у практиці становлення права ЄС, хоч цей процес ще формується.

Важливо також і те, що процес формування системи основоположних прав в ЄС з огляду на його нормативне вираження, зокрема в контексті Хартії ЄС про основоположні права, в праві ЄС так само визначальна роль віднесена людській гідності. Людська гідність змістовно наповнює права особи в ЄС, адже закріплення гідності не лише на рівні статті 1 Хартії, а також окремого розділу I «Гідність», дає підстави стверджувати, що німецький підхід був не лише прикладом, а також удосконаленням юридичного змісту людської гідності для її функціонування в межах права ЄС. Фактично людська гідність уособлює критерій оцінки порушень у сфері основоположних прав у правовій системі ЄС.

Цей підхід стає не лише орієнтиром для ЄС, його держав-членів, інституцій, а також для інших країн, які прагнуть набути повноправне членство в ЄС та інтегрують власні (національні) правові порядки до європейських правил, норм і стандартів, зокрема тих, що закріплені Хартією ЄС про основоположні права.

Окремо слід проаналізувати досвід європейської інтеграції України та імплементацію європейських стандартів прав людини.

У травні 2025 року Кабінет Міністрів України затвердив Дорожні карти у сферах верховенства права, реформи державного управління та функціонування демократичних інституцій. Так, наприклад, Дорожня карта з питань верховенства права є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека» [15].

В розділі III «Основоположні права» Дорожньої карти з питань верховенства права, Хартію ЄС про основоположні права згадано в частині стратегічного результату рамки прав людини. Так, йдеться про необхідність забезпечити відповідність національного законодавства та механізмів захисту прав і свобод людини стандартам ЄС, положенням Хартії ЄС про основоположні права та ЄКПЛ [15].

Для цього в Україні необхідно розробити та прийняти 1) План дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, спрямований на вдосконалення реалізації та захисту прав людини в умовах збройної агресії, воєнного стану та повоєнного відновлення, з особливою увагою на вразливі групи тощо, 2) закон про внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що удосконалює механізми виконання цих рішень на основі аналізу ефективності виконання рішень Європейського суду з прав людини, а також 3) запровадити щорічний моніторинг ефективності механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини, індикатором якого буде збільшення на 10% частки виконаних рішень у справах проти України порівняно з середнім показником за 2022-2024 роки, з наданням пріоритету справам, які перебувають під посиленням наглядом Комітету міністрів Ради Європи [15].

Дорожня карта з питань верховенства права містить стратегічні орієнтири європейської інтеграції, з метою формування національної правової системи відповідно до *acquis* ЄС. Положення Дорожньої карти з питань верховенства права спрямовані на впровадження європейських правових стандартів, що є необхідною умовою утвердження верховенства права в час війни, забезпечення євроінтеграційних реформ, зміцнення правових інституцій та захисту прав людини як основоположної цінності у довготривалій перспективі.

Яка роль у цьому процесі відноситься Хартії ЄС з основоположних прав? Таке питання слід розглядати не лише в розрізі теоретичної проблеми, адже воно є цілком практичним. З огляду на сучасний стрімкий розвиток української демократії та її інтеграції до правової системи ЄС, Хартія має бути чітким орієнтиром для імплементації європейських стандартів в ділянці прав людини, змістовних та функціональних особливостей становлення системи основоположних прав, спираючись на вимоги права ЄС.

**Висновки та пропозиції.** Процес набуття повноправного членства в ЄС – тривалий і складний. Понад тим, Україна як європейська держава, яка на конституційному рівні визначила для себе стратегічний курс до набуття членства в ЄС, інтегруючи правову систему до *acquis* ЄС, вже має орієнтуватись на відповідні європейські стандарти щодо основоположних прав.

Хартія ЄС про основоположні права, як один із засадничих актів Європейського Союзу, вже сьогодні має слугувати орієнтиром для України. Тому що її положення, а також практика застосування в межах ЄС, мають стати основою для впровадження європейських стандартів прав людини у національну правову систему. Сказане стосується як законодавчої влади (під час розробки євроінтеграційного законодавства), так і виконавчої (у процесі реалізації євроінтеграційних реформ), а також судової влади, адже при формуванні національної практики захисту основоположних прав слід враховувати релевантну практику Європейського Союзу. Таким чином, крок за кроком, відбуватиметься імплементація системи європейських стандартів прав людини в Україні.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Charter of fundamental rights of the European union (2016/C 202/02). URL: [http://data.europa.eu/eli/treaty/char\\_2016/oj](http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj).
2. Добрянський С.П. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволовинний стандарт. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. №3. С. 23–30.
3. Заворотченко Т.М. Недоліки Хартії Європейського Союзу про основоположні права та необхідність доповнення новими правами і свободами: теоретичний аналіз. *Аналітично-порівняльне правознавство*, № 2, 2025. С. 143–146.
4. Лехник Н.Л. Хартія Європейського Союзу з основних прав: встановлення нових стандартів прав людини в Європейському Союзі чи остаточне відмежування від решти європейських країн? *Наукові записки НаУКМА*. 2003. Т. 22, ч. 2: Суспільні науки. С. 242–244.
5. Фалалєєва Л.Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2020. 455 с.
6. Європейське право: право Європейського Союзу: підручник: у трьох книгах. Книга перша: Інституційне право Європейського Союзу / за заг. ред. В.І. Муравйова. Київ: Ін Юре, 2015. 312 с.
7. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. Р.А. Петрова. 10-те вид., змін. і допов. Харків: Право, 2021. 484 с.
8. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник / за заг. ред. І.В. Яковюка. Харків: Право, 2021. 360 с.
9. Treaty on European Union (Consolidated version 2016). URL: [http://data.europa.eu/eli/treaty/teu\\_2016/oj](http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2016/oj).
10. Добрянський С.П. Юридичне гарантування основоположних прав людини у Європейському Союзі: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 151–161.
11. Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level: Guidance / European Union Agency for Fundamental Rights. URL: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-2018-charter-guidance\\_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-charter-guidance_en.pdf).
12. Court of Justice of the European Union. Opinion 2/13 (Full Court), 18 December 2014. Accession of the EU to the ECHR – Compatibility with the Treaties. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-2/13>.
13. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. Київ: «К.І.С.», 2010. 536 с.
14. Матат А. Конституційні принципи: правнича теорія і практика. Монографія. Київ: ВАІТЕ, 2022. 180 с.
15. Дорожня карта з верховенства права / Офіс Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: [https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA\\_Dorozhnya\\_karta\\_z\\_pytan\\_verhovenstva\\_prava\\_2.pdf](https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf).